
BÁLVÁNYOS HUBA

Sokan vannak alkotó emberek

Sokan vannak alkotó emberek az országban. Ezek között is sokan vannak, akik a vizuális alkotások világában találják meg az alkotás-önalkotás terepeit. Van-
nak, akik egy s más létfenntartó munka mellett keresnek, s találnak időt erre, de
vannak, akiknek ezt ki kell böjtölniük a nyugdíjig. Ám vannak, akik nyugdíj
után – előzmények nélkül – éppenséggel ebben találják meg életük tartalmas
folytatásának esélyét. Még akkor is, ha a családdal, az unokákkal igen csak
adódnak újabb tennivalók. Azonban lévén ezek afféle emberszabású „házi”
feladatok, a lelki egészséget inkább karban tartják, s nem rombolják, mint azok
az elidegenedett, taposómalom-szerű kereső foglalkozások, amelyekről a nyug-
díj megszabadította őket. A kérdés itt az, hogy valójában mit is nyújt az alkotás,
hogy mi az alkotás örömeinek a titka (ha titok egyáltalán)? Minden valószínűség
szerint az, hogy önmagára talál benne az ember.

Még akkor is önkifejezéssé lesz ez a tevékenység, ha a festés, szoborfaragás
eleinte maga is csak afféle kézimunka, örömszórás, mint a hímzés, barká-
csolás, kötés, horgolás, varrás, és más, amelyek családi, baráti körben inkább
találnak elfogadásra. Mert van gyakorlati funkciójuk, ami által hasznosulnak is
a mindennapi életben. Nem úgy, mint például egy festmény. Ám látjuk, tapasztal-
juk, tudjuk, hogy a létrehozó-alkotó tevékenység nem létezhet alanyának
szubjektumán kívül. Az alkotás egyre inkább egyedi jelleget ölt, s mint ilyen,
kezd kijönni a technika meghatározta formai sémákból, s kezdi magán viselni
alkotójának arculatát. Másoktól megkülönböztetetten saját énjét látja maga is
a keze alatt születő alkotásban a nélkül, hogy erre tudatosan törekedett volna.
Készségeinek, képességeinek gyarapodása, világlátásának (szemléletének) dif-
ferenciálódása az alkotásban valójában énközpontú. Alkotásával azonosul, szíve-
sen vagy szemérmesen, de megmutatja vele magát másoknak, és így olyan kap-
csolatokra talál, amelyekben ő lehet ő.

Nem exhibicionizmus, ha ezt az énközpontúságot az is keresi, s erre ebben az
individuális alkotó tevékenységben az is rátalál, akinek nem hogy tisztes polgári
foglalkozása van, de esetleg abban megtalálta hivatását is, például pedagógus.
Az lehet a magyarázat, hogy más hivatásszerű tevékenységek java team munka.

A csoporttevékenységben óhatatlan, hogy a személyiség alkotó önmegvalósításának korlátot jelent, de legalább is keretet szab a kollektív szubjektivitás. Ezért ebben is megteremhetnek az önalkotás individuális motivációi. Megteremhet az én felmutatásának igénye még akkor is, ha öntudattal számon tarthatjuk, és mások is számon tarthatják, hogy a kollektív alkotásban mi volt a mi részünk.

Azért kell számba vennünk az indítékokat, hogy meglássuk, megláttassuk bennük azt a természetes diszponáltságot, amiből a művészet, a művész születni szokott. Azért, hogy innét nézve felejtsük végre el az alkotások között a minőségen túl minden más különbségtevést. Minden diszkriminációt, amik mögött nem lehet nem látni bizonyos minden más érték rovására érvényesülni akaró érdekszférákat. Nem csak a művészeti minősítésben, de már a közbeszédben is permanens értékszavar, hogy a „profi” szó és fogalom minőségjelző. Vele szemben pedig az ami nem „profi”, az nem minőségi, azaz amatőr. Ez ma már éppolyan leminősítő, mint a dilettáns. Bizonyoság rá, hogy a dilettáns szó és fogalom kiveszőben van.

Ha tehát felismerjük a természetes diszponáltságot az önkifejezésre, akkor dolgunk van: nem a „művésszé válást” kell segítenünk, hanem az alkotást. „Művésszé válni” egzisztenciális kérdés. Alkotni, alkotóvá válni – és ilyen értelemben művésszé, – az másféle feltételrendszer, mint a profizmusban. Aki abból akar megélni, az maga tegyen érte, ugyanis egyáltalán nem biztos, hogy az érték az, ami piacképes. Ha mi az érték mellett bábáskodunk, ha az öntevékeny alkotók alkotásaira figyelünk, akkor a természetesnek tekinthető önkifejezési igények kielégítésének még természetes folyamatában kapcsolódhatunk.

Hogy ez a kapcsolódás mit jelent? Mit jelent pszichológiai, pedagógiai, szociológiai, esztétikai, egyszóval emberi értelemben? Tanuljuk.

Tanulnunk kell, mert át kell rá állnunk. Nem akarhatjuk követni az intézményes bábáskodás korábbi formáit. Ha látjuk a fehér botját, még ne akarjuk átvezetni a vakot a túloldalra csak azért, mert ott van az Operaház. Talán még meg is köszöni, pedig másféle tartott. Az amatőrök efféle főiskoláját nyújtotta korábban is a Magyar Művelődési Intézet (és jogelődjei), amikor hellyel-közzel megállt az a feltételezés, hogy a művészképzés állami intézményei a modernség tekintetében tévesztésben vannak. Formálódtak itt jó művészek, s persze ott is. De mi lett az „amatőrökkel”? Akik sokan voltak és vannak, s nem ábrándoztak, és most sem ábrándoznak Kossuth-díjról. Közvetlenebb álmuk van: a kielégülést hozó, kielégülést nyújtó alkotás.

A művészet ott van, ahol az alkotásnak van belső fedezete. Ez messze nem minden, de a művészetpedagógiának abban kell mindenekelőtt segítséget nyújtani, hogy az alkotó önmagát kövesse, s ne a trendeket. Bármiféle stílárius utánzás őt saját magából forgatná ki. A művészetből lehet és kell tanulni, ám erre ne az érvényesülés aktuális stílusirányzatai adjanak inspirációt. Hogy mennyire a

belső nyújt fedezetet a kifejezés személyességére, arra a naiv művészet a példa. A bensőből fakadó kifejezés az oka, hogy itt még a tanulatlanság is jó értelmet kap. Ez a másféleség – az érték, a kifejezés hitelét tekintve – versenyképes a tanultság értékeivel is. Aki naiv művész, annak tehát nem a művészeti okítás, hanem a feltételek segítése jelent támogatást. Azért, hogy az élményvilágából fakadó belső inspirációk szabadon kibontakozhassanak.

Az önképző alkotók segítése pedig azt a hallgatólagos elvárást fogalmazza meg a támogatók felé, hogy bizony menjenek be azokba az ízlés-utcákba, amelyekben az alkotók szocializálódnak. Ez korántsem kíván nagy erőfeszítést.

Ha ugyanis körülnéz az ember a művészet világában, egy furcsa paradoxonnal találkozunk. A professzionista művészek (a profik), akik pedig ebből élnek, avagy élnének meg, többnyire kerülnek a szépség közmegegyezésszerűen elterjedt formáit. (Pedig piaca annak volna. Lásd a devalválódott elemekkel élő giccs széles plázakínálatát.) A közmegegyezéssel eszközökkel formált valódi szépségelemekhez ma inkább az amatőrök vonzódnak. Ami pedig a közízlésben élő művészeti szépségelemeket illeti, azokat a korábbi művészet termelte ki, s ez maga is sokféleség. Még témában is. Van a hagyományban is tájkép, van csendélet, virágcsendélet, portré és más, ami témaként mintául kínálkozhatnak. Ám szép számmal akadnak alkotások, amelyek áttételesen, például a táj témaelemeinek jelentéseivel az alkotó belső világáról szólnak. Elmondható ez ugyanígy például a virág témákról is. Azaz terelődhet, van módja annak, hogyan terelhetjük az önképzést a személyesség, a saját élményvilág kifejezése felé ebben az amatőrök körében számosságukat tekintve legelterjedtebb témákban is.

A képi szemlélet differenciálódását a pusztán szemlélődés nem képes olyan hatékonysággal segíteni, mint a műveleti imitációk. Műalkotások formai-nyelvi anyaga inkább válik belsőleg esztétikai-nyelvi képzetekké, ha a mintául választott alkotót pszichológiai értelemben magunk is lekövetjük, ha magunk is keresztül megyünk az alkotó folyamat bizonyos szemléleti-lelki fázisain. Sőt, indirekt átélést indukálhat, ha az imitációban feldolgozott és megértett formai anyagot itt-ott, ilyen-olyan értelemben megváltoztatjuk. A különbségből kiteljesedhet az eredeti megértése, miközben elválnak, hogy ráérezzünk-e az érzelmi-tartalmi jelentés megváltozásaira. Elválnak, hogy ebből mi az, ami nálunk belsőleg hiteleződik, s mi az, ami nem. A kimenet így kettős értelemben is eredményes lehet. A művészeti-képi nyelvezet újabb elemeinek megismerése egyfelől, másfelől az elsajátítás szelektivitása tekintetben, hogy mi is az, amiben én lehetek én.

El kell fogadnunk, hogy a művészi önmegvalósítás csak sajátta honosított nyelvi elemekkel lehetséges. Az ügyes, esetleg csak technikai tanulásra korlátozódó másolással az alany kívül maradhat önmagán. Ilyenek tudatában a partneri segítség részünkről olyan inspiráló „feladatokat” kell kínálnunk, amelyek valóban segítenek az önképzés zsákutcái ellenében.

A hogyan és mit, avagy a mit és hogyan egymástól elválaszthatatlan kérdéseknek bizonyulnak akkor, amikor például a művésztelepen szokatlan idő- és témakinálattal találja szemben magát az alkotó. A művészeti minták ilyenkor többnyire nincsenek szem előtt, legföljebb a társakéi. Az „elraktározott” esztétikai formai képzetek fognak szerepet játszani a témaválasztásban, és a stílárís megvalósításban is. Frissíteni tudjuk ezeket alkalmi segítséssel: felidézünk, nézegetünk, megbeszélünk inspirációt, bátorítást kínáló műalkotásokat. „Tanulmányozzuk” a helybeni témákat mások képein. Keressük bennük a kifejezés eszközeinek sajátosságait. A téma megformálásának azokat a módjait, amelyekkel az ember fejeződik ki. Merthogy nem tanulmány végett választunk témát. Mondhatnánk így is: nem a témát tanulmányozzuk, hanem saját magunkat. Saját magunkat, akit belevetítünk, akit benne látunk egy témában.

A pusztán alkotási feltételeket biztosító művésztelepektől, avagy a művészeti korrektúrát is ígérő művésztelepektől eltérően mi ilyenféle másságra törekszünk. Amiként minden másban is az unásig rajzolt modelltanulmányok helyett a kifejezési késztetéseket igyekszünk programba venni. Az ábrázoló művészetben az ábrázolás a kifejezésért van. Ábrázolni a kifejezésért tanuljunk. A konzervatív akadémiák programja volt megtanítani előbb az ábrázolást, ami után már jöhetett a művészet. Így érthető, ha azt mondjuk: nem ábrázolni tanulunk, hanem kifejezni. Nincs kizárva az sem, hogy ennek jegyében tanulmányozzuk az ábrázolás nélküli kifejezőmódokat is.

A konzultációkról:

Konzultációnak nevezzük azokat az alkalmakat, amikor beszélgetünk az előhozott alkotásokról. Vagy alkalmilag egy zsűrizés után, vagy kifejezetten erre teremtett alkalmakkor. A zsűri helyzet magában rejti, hogy a minőségi válogatás indoklásai elvárhatók, és el is várják. Amíg az alkalmi konzultációkon esetleges, hogy mikor kik találkoznak kikkel. Mindkét változatot lehet csoportos beszélgetéssé alakítani, amikor is elsődlegesen kerül az alkotás közönség elé. Szakmai körben az alkotó számára kisebb a meg nem értés kockázata, s nagyobb az esélye, hogy hitelt érdemlőbb lehet az alkotás érzelmi-értelmi „visszaolvasása”. Ebből sokan és sokféleképpen épülhetünk, mert a személyesség nemcsak azáltal kerül mérlegre, hogy az alkotó jelen van alkotása mellett. Másfelől a visszajelzésekben a mérlegelő tárgyilagosság mellett mérlegelhető az ítéletek szubjektivitása is.

Ilyen konzultációra igény mutatkozik minden másféle helyzetben is. A művészeti vezetővel külön is, társas együttesben is. Szakmai képzések szorosabb formáiban is, és a művésztelepek szabadabb kereteiben is. Egybevetve kirajzolódik mindebből, hogy az ilyenféle szakmai értékelő-minősítő megmérteté-

sekkel fel lehet és kell is felváltani azokat a megzavaró véleménynyilvánításokat, amiknek baráti családi körök ízlése szerint ki van szolgáltatva az alkotó.

Hiszünk benne, s a mutatkozó minőségek igazolni látszanak, hogy nem nyúltunk mellé. A merítés elég széles akár egy statisztikához is. A visszajelzések jók, s a jelentkező további kérések is arról szólnak, hogy „testhezálló” formákat mobilizálunk. Testhezállót mind a művészet testéhez, mind az alkotók lelki testéhez.